

A MAGYAR KONZERVIPAR ELMŰLT 12 ESZTENDEJE

SZÁRAZ TAMÁS

A gyári jellegű konzervipar élelmiszeriparunk egyik legfiatalabb ágazata. Az első magyar konzervgyárat 1861-ben Fiumében helyezték üzembe. A magyar háztartásokra a házi tartósítás volt a jellemző, a konzervfogyasztók szűk köre ekkor még külföldről vásárolta a jómódúak asztalára jutó különlegességeket. Az ebben rejlő üzleti lehetőségeket felismerve Weiss Manfréd megalapította az első gyári jellegű konzervüzemét, amelyben 50-60 fő, az őszi és téli húsfeldolgozási időnyben 200-300 fő dolgozott. A tartósítóiparban feldolgozott mennyiségek folyamatosan növekedtek, ennek eredményeként a századfordulóra az ágazat termelése meghaladta a 2 ezer tonnát. Erről a 2 ezer tonnás szintről közel 90 év alatt a termelés 850 ezer tonnára növekedett.

Az 1980-as évtized végére a konzervipar az élelmiszeripar sok más ágazatához hasonlóan igen nehéz helyzetbe került. 1989-ben a két német állam egyesítésével érvényét veszítette az NDK-val korábban évenként megújított árucser-egeyzmény, 1990-ben pedig lejárt a Szovjetunióval 15 évre megkötött kertészeti egyezmény is.

A rendszerváltással, és ebből fakadóan a KGST megszűnésével párhuzamosan a belföldi piac - a kereslet csökkenése következtében - beszűkült, az értékesítés a korábbi 700 ezer tonnás szint helyett 200 ezer tonna alatti szinten stagnált. A feldolgozóipart a mezőgazdasági szövetkezetek szétesése is súlyosan érintette.

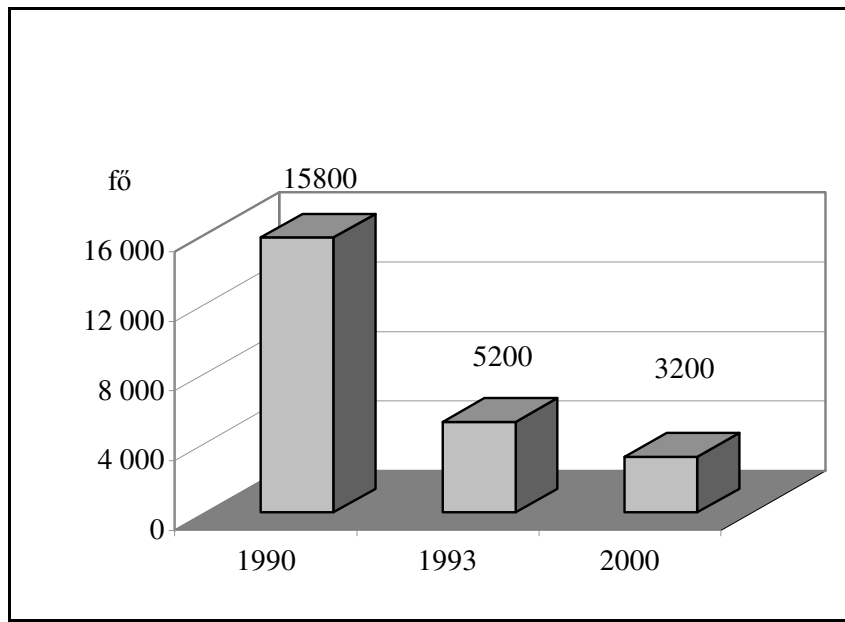
Az a 13 nagyvállalat, mely az ágazat gerincét alkotta, az 1990-es évet komoly veszteségekkel zárta: közülük 7 összesen 670 millió forint nyereséget könyvelhetett el, amit többszörösen felülmúlt a többi 6 vállalatnál együttesen keletkezett 2260 millió forint veszteség.

A következő két évben a helyzet tovább súlyosbodott. A konzervipar exportja 40-50 százalékkal esett vissza. Néhány vállalat azonban a piac szűkülését figyelmen kívül hagyva, a korábbi termékszerkezethez és termelési mutatókhoz ragaszkodva fizetéképtelen vevőknek szállított, illetve óriási eladatlan árukészleteket halmozott fel.

A konzervipar termelése fokozatosan csökkent, 1993-ra, a mélyponton, az 1989-es év szintjének kb. 65 százalékára. A súlyos fogyasztási gondok és az újnak számító versenyhelyzet teremtette feltételek között a konzerviparban dolgozók létszáma a korábbinak 1/3-ára esett vissza.

A privatizáció egy kicsit megkésve, egy már válságban lévő ágazatot érintve kezdődött el. A tulajdonosváltás lassabban ment végbe, mint az élelmiszeripar más ágazataiban. Egységes privatizáció nem jöhetett szóba, mivel a válsághelyzet az egyes vállalatoknál – az exporttól, a belső értékesítéstől, és a hitelképességtől függően – eltérő módon mutatkozott. A vonzó profittal (pl.: bébiétel, ételkonzerv) vagy megbízható nyersanyagbázissal rendelkező cégek előnyt élveztek a privatizáció során.

A Nagykőrösi Konzervgyár korábban Közép-Európa egyik legnagyobb cége volt a maga 3600 alkalmazottjával. 1992-es privatizációjakor a gyár II. telepét 75 %-ban a francia Bonduelle vásárolta meg és hozta létre a Bonduelle Nagykőrös Kft.-t. A gyár I. telepén az MRP-szervezet (Munkavállalói Résztulajdonosi Program) megalakította a Nagykőrösi Konzervgyár Rt.-t.

1.ábra. A konzerviparban dolgozók számának alakulása 1990 és 2000 között (forrás: FVM)

A Kecskeméti Konzervgyárat 1992-ben az egyesült államokbeli H. J. Heinz Co. És az angol Hillsdown cégek közösen privatizálták. 1995-ben a Heinz kivásárlás révén kizárólagos tulajdonos lett.

1991 júniusában a vállalatnak hitelező cégek kezdeményezték a DEKO (Debreceni Tartósítói Kombinat) felszámolását, amelynek következtében a konzervipari óriás öt kisebb egységre bomlott fel. Ebből az öt cégből 1998-ra már csak hazánk egyik legnagyobb konzervgyárát és hűtőházát üzemeltető DEKO-FOOD Konzerv- és Hűtőipari Rt. valamint a Globus által megvásárolt DEKO-APPLE Kft. üzemelt. A Globus Konzervipari Rt. több nekirugaszkodás után 1998. április 15-én megvette a DEKO-FOOD Konzerv- és Hűtőipari Rt. tulajdonosát, a Food Farms '96 Rt-t. Ez a cég gyártja többek között a Nestlével kötött licen szerződés keretében a hazánkban forgalmazott MAGGI levesporokat, leveskockákat, szószokat, és mártásokat. Gyorsfagyasztott termékeinek 95%-át nyugat-európai piacokon értékesíti. A két társaság megközelítőleg azonos volumenű, a DEKO-FOOD 1997-ben 9,2 milliárd forintos a Globus pedig 8,5 milliárd forintos forgalmat ért el.

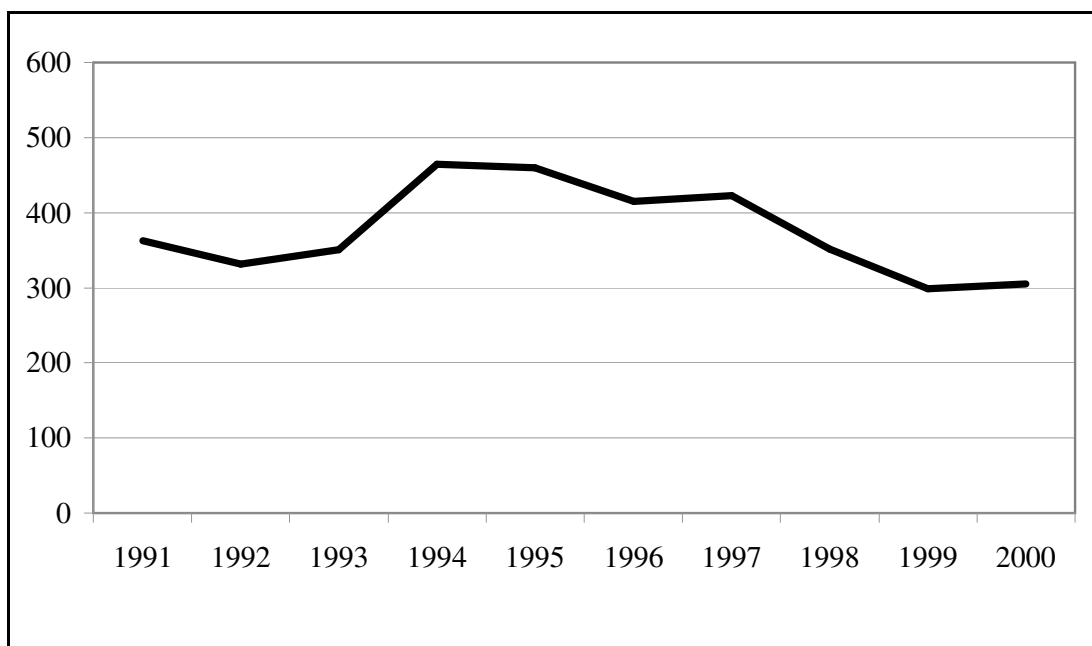
A Globus Konzervipari Rt. esetében a privatizáció folyamata már 1991-ben elkezdődött az akkor még Vállalati Tanács által irányított állami vállalatnál. A többi nagyvállalathoz hasonlóan itt is lezajlott az Állami Vagyonügynökség (ÁVÜ) vizsgálata, amely a vállalat életképességét elemezte. A GLOBUS-nál a dolgozói létszám alakulását közvetlenül nem a privatizáció határozta meg, hanem a fejlesztések és a hatékonyságnövelő szervezési intézkedések (a létszámcsökkenés 1993 és 1996 között meghaladta a 35 százalékot, jelenleg közel 500 főt alkalmaz). 1993. áprilisában a vállalat Rt.-vé alakult és bejegyeztette a ma is használatos GLOBUS Konzervipari Rt. nevet. Még ugyanebben az esztendőben (december 27-én) megtörtént a Társaság részvényeinek teljes értékesítése a Budapesti Értéktőzsdén (ezzel az első, és máig is az egyetlen magyar konzervipari vállalat, melynek részvényei a tőzsdén is megjelentek). A Társaság részvényeinek tőzsdei bevezetését követően a külföldi tulajdonosok többsége osztrák érdekltségű lett. Az osztrák befektetőket előbb brit, majd svájci, illetve német befektetők váltották fel. Az osztrák befektetők távozása nagy valószínűséggel annak volt köszönhető, hogy az osztrák tartósítóiipar termelése az EU-hoz való csatlakozást követően erősen visszaesett. 1997. január 17-én született határozat alapján az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet (ÁPTF) engedélyezte a GLOBUS részvényeinek bevezetését a Frankfurti Értéktőzsde szabadkereskedelmi kategóriájában. A teljes

részvénycsomag 46 százalékaival a cég elnöke, Temesfői István rendelkezik, 10 – többek közt angol, német, illetve svájci – pénzügyi befektető 30 százalékos, a magyar kisbefektetők 18 százalékos, a menedzsment további 5 tagja pedig 6 százalékos tulajdonosi joggal bír. A Globus termékei külföldön is keresettek, a termékeik 40 %-a külföldön talál vevőre. A legnagyobb vásárló a szovjet utódállamokon kívül Németország és Horvátország.

1995 végén a Kereskedelmi és Hitelbank Rt. (K&H) létrehozta a magyar konzervipar első és máig is legnagyobb vállalatcsoportját, amelynek központi szervezete, vagyionkezelője a Limpex Rt., tagjai a nyíregyházi EKO Kft., a hatvani Aranyfácán Kft., a nagyatádi Limpex Konzervgyár Kft. és a Főnix-Szegedi Konzervgyár Kft. A vállalatcsoport termékei nemcsak Magyarországon, hanem világszerte is ismertté váltak, a legfontosabb külföldi piacok közé sorolhatóak Ausztria, Dánia, Hollandia, Lengyelország, Németország, az Egyesült Államok, valamint a Szovjetunió utódállamai. Ezekkel az országokkal a kapcsolat a nagy élelmiszerkereskedelmi hálózatokon keresztül létesült. Ilyen hálózatok például a hazánkban is ismert Julius Meinl, a Metro, a Penny Market, a Profi, és a Spar.

A KAGE Rt. konzervüzeme (volt Kalocsai Paprikafeldolgozó és Konzervgyár) többszöri szervezeti átalakulás után a termelők tulajdonába került.

Mint ahogy az előzőekből is kiderült, a privatizáció folyamata 1991 és 1995 között zajlott le az ágazatban. A privatizációból fakadó javuló versenyképességnek illetve a keleti piacok élénkülésének köszönhetően a mélypont után belföldön és külföldön is egyaránt növekedtek az eladások.

2. ábra. A konzervipar export-árbevétele 1991 és 2000 között, millió dollárban (forrás: FVM)

A grafikonból is látszik, hogy ez a fellendülés nem tartott sokáig, mint ahogy azt sokan remélték. Az okai a következők: Az ágazat exporttámogatása évről évre változott, egyre erősödött a túlkínálat, a keletre irányuló kivitel esetén pedig az ellenszolgáltatások késése okozott fennakadást. A nyugati piacokon nemcsak a túlkínálat miatt lett rosszabb a magyar exportőrök helyzete, hanem az ágazat sokféleségéből adódóan a különböző húsválságoktól elindulva a gabonaár-változásig minden érinti. A piac bizonytalanságai arra ösztökélték a gyárakat, hogy egyre kevesebb terményre kössenek termeltetési szerződést a beszállítókkal. Ennek azonban az lett az eredménye, hogy némely esetben hiába sikerült előnyös üzletet kötni a gyáraknak, a meg nem kötött termeltetési szerződéseknek köszönhetően a feldolgozás

időszakában drágábban tudtak hozzájutni az alapanyaghoz és ezzel a saját árrésüket csökkentették le. A termelők esetében pedig a szerződés és a az állami garanciavállalások nélkül egyre kevesebben vállalták a kockázatot.

1998 augusztusa egy előre nem várt fordulatot hozott. Az orosz gazdasági válság hatására teljesen leállt az oda irányuló export. A piac megszűntének két fő oka volt. Egyrészt a dollár-rubel keresztárfolyam megváltozásának következtében valóságos árrobbanás következett be Oroszországban így pillanatok alatt eltűnt a fizetőképes kereslet, tehát nem volt pénz a magyar termékek ellentételezésére. Másrészt, ha találtak volna forrást is, akkor sem fizethettek volna, mert az orosz állam devizatiltalmat rendelt el. Ennek eredményeként a közel 5 milliárd forintnyi kinnlevőség kifizetetlen maradt és 30 milliárd forintnyi árukészlet a raktárakban ragadt. Ezek a termékek viszont más piacokon eladhatatlanok váltak, mert tartalmilag jellegzetes ízesítésűek voltak és sajátságos külsővel rendelkeztek

1999-ben az agrártárca elérkezettnek látta az időt, hogy a 16 milliárdos garanciakeretéből támogassa a konzervipart. A minisztérium rendelete alapján tíz konzervgyár kapott összesen 2,33 milliárd forint hitelt százszázalékos állami garanciavállalással és hetvenszázalékos kamattámogatással. A tíz cég többsége azonban 1999-2001 folyamán a felszámolás sorsára jutott, jelenleg csupán három cég törleszti a felvett hitelt. Az intézkedés szükségességét senki sem vitatta, de az elosztás háttérében politikai befolyásoltság érződött. Nagyon jó példa erre, hogy a tíz nyertes cég közül hat esetében kimutatható volt a köztartozás, holott állami támogatások esetén ez kizáró ok. Az egyre gyakoribb felhangok hatására a rákövetkező másfél évben további 11,5 milliárd forintnyi államilag kamattámogatott hitelekhez juthattak az igénylők, de ismét egyedülálló feltételekkel. A kizáró ok jelen esetben az volt, hogy ezek a cégek nem tartoznak egyik pénzügyintézetnek sem korábban felvett hitelekkel, így támogatásra sincs szükségük. Egy kormányhatározat azonban előírta: csak azok a cégek igényelhetnek pénzt az újabb hitelkonstrukcióban, amelyeknek nincs tartozásuk.

Az 1999-es esztendő a legtöbb céget válaszünt elé állította. Annak érdekében, hogy a rendszerváltást követő évekhez hasonlóan ne következzen be újra a keleti piacvesztés, a Magyar Export-Import Bank Rt. 3 millió dollár hitelt kínált az Oroszországba exportáló hazai cégek vevőinek – ennek keretében született meg a Globus és az orosz Gazprom közötti 10 millió dolláros szerződés. Néhányan tudtak élni a lehetőséggel, de sokan voltak olyanok is, akik nem. Ezeknek a cégeknek be kellett zárniuk, hiszen az előző év veszteségesen zárták, újabb állami forrásokhoz viszont nem jutottak. Azok, akik nem voltak teljes mértékben ráutalva a keleti piacra, vagy sikerült korábban jelentősebb anyagi háttérrel létrehozniuk sikeresen átvészelték ezt az időszakot, sőt a megszűnt cégek feldolgozó egységeit olcsón megvásárolhatták, és ez néhány esetben a piac megszerzésével is együtt járt. Ebből fakadóan a tulajdonviszonyok átrendeződése ismét elindult.

Korábban úgy tűnt, hogy a magyar konzervipar két fellegrá, a Globus és a Limpex néhány év alatt elosztja maga között a hazai termelőkapacitásokat. 2000-re kiderült: közülük csak egy marad talpon. A Kereskedelmi és Hitelbank Rt. (K&H), amely korábban az általa nyújtott hitelek, felvásárlások és tőkeemelés során lett a Limpex Rt. konzervgyárainak tulajdonosa eladásra kínálta a gyárakat. Nem titkolt célja a korábban nyújtott hitelek visszaszerzése volt. Néhányan úgy vélik, hogy a gyárakat a K&H azért szerezte meg, hogy különböző hitelekkel tudja megterhelni azokat – a szegedi gyár tulajdoni lapjára például a Limpex Rt. 9,7 milliárd Ft jelzáloghitelt terhel. 2000 decemberében ki is adták a Befektetési Tájékoztatókat mindössze 10 napot hagyva az ajánlattételre. Még mielőtt a pályázatok beérkeztek volna, arról értesítették a hatvani és szegedi gyár dolgozóit, hogy 2001. január 1-től állásuk megszűnik. Ezek után nehéz elhinni, hogy komoly szakmai befektetőket kerestek volna az eladásnál. A szegedi gyár esetében a kiírt pályázatot a szegedi önkormányzat vezette konzorcium nyerte el. A 2001 januárjában bezárt gyárat decemberben újrarendítették, azonban az elbocsátott 260 emberből már csak 80-nak van állása, a feldolgozó-berendezések nagy

részét eladták a Szegedi Paprika Rt.-nek, a távlati célok között pedig egy ipari park kialakítása is szerepel.

A hatvani Aranyfácán konzervgyárat, hasonlóan a szegedihez, 2001. január 1-én bezárták, majd február folyamán sikerült a K&H-nak túladni rajta. A győztes a Józsa Center 2001. Kft. lett.

A nyíregyházi EKO Kft. jelenleg is a K&H tulajdonában van.

A nagyatádi konzervgyár eladására kiírt tendert érvénytelennek minősítette a K&H, majd három általa frissen privatizált állami gazdaságnak átadta az üzemet. Mindezek mellett a bank kétmilliárd forint kedvezményes kamatozású hitelt folyósításáról is döntött.

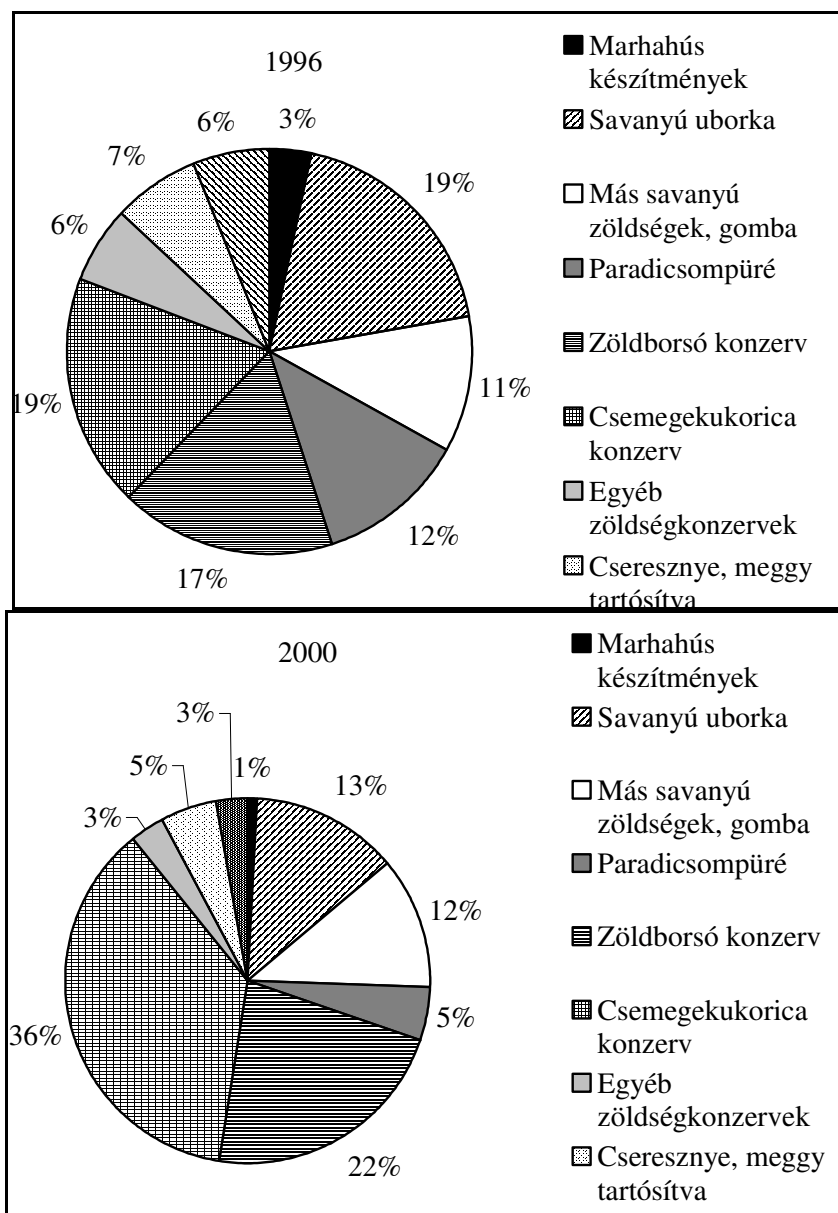
Az egyetlen óriásként megmaradó Globus további terjeszkedésbe kezdett. Az 1998-as év sikerévének könyvelhető el a vállalat történetében. Eljutott arra a szintre, hogy termelőkapacitásai szűkösen bizonyultak. A belföldi értékesítés 32,6 százalékkal, az export pedig ennél is jelentősebben, 126,2 százalékkal bővült. A Nyugat-Európába irányuló kivitelben is 10 százalékos emelkedést könyvelhettek el. Az 1999-es évet a szovjet utódállamokba irányuló export lassú csökkenése is jellemezte. A szomszédos országok egyre nyitottabbnak mutatkoztak a gyár termékei és befektetései előtt. Romániában például a rendszerváltást követően először sikerült megvetnie a lábát. A kárpátaljai Beregszászon 50 százalékos tulajdonrészrel létrehozta a Globus Ukrajnát, ahol az üzem elkészültével évi 25-28 ezer tonna zöldség-gyümölcs konzervet és 20 ezer tonna üdítőitalt termelnek. 1999. november 30-án a Globus Konzervipari Rt. aláírta a korábban 100 százalékos tulajdonában lévő Deko Apple Kft. 76,25 százalékanak eladásáról szóló szerződést. A megállapodás értelmében az értékesített üzletrész az almatermelő társaságok tulajdonába került. 2000 áprilisában megvásárolta a Csabai Konzervgyár többségi tulajdonát. Bár 1997 októberében aláírták már a szándéknyilatkozatot az üzletkötés eddig váratott magára. A békéscsabai cég termelési volumene 1997-ben körülbelül a duplája, eredményessége pedig négyszerese volt a GLOBUS-énak. Joggal merülhet fel a kérdés: miért érte meg a Csabai Konzervgyár Rt.-nek a fúzió? A válasz igen egyszerű: a Csabai Konzervgyár Rt. tulajdonosainak nem titkolt szándéka volt a cég tőzsdére vitele, mivel a GLOBUS részvényeit már jegyezték a tőzsdén, ez a folyamat a két cég egyesülése után gyorsabbá, egyszerűbbé válhatott.

Érdekes módon a két cég „házassága” nem tartott sokáig. 2002 októberében a francia Bonduelle-csoport megvásárolta a Globus békéscsabai konzervgyárat. Terveikben szerepel, hogy az eladásból származó bevételt újabb terjeszkedésre fordítják. Nem titkolt céljuk, hogy megszerezzék a lengyel Elsner konzervgyár négy üzemét, illetve a Nagykőrösi Konzervgyár részvényeinek 75 százalékát.

A kecskeméti Heinz – 2,96 milliárd forint jegyzett és 1,4 milliárd forint saját tőkéjű – társaság 1998-ban 5,7 milliárd forint nettó árbevétel mellett 425 millió forint veszteséget termelt. A veszteség okaként az orosz és magyar piac szűkülését és a rendkívül nyomott árakat hozták fel. Az 1999-es évnél a korábbiakban már megszokott termékskálával vágott neki a cég (paradicsom alapú termékek, bébiételek), de márciusra már a bezárás gondolatával is számolniuk kellett. Mindezek mellett a tulajdonosváltással járó problémák is megjelentek. 1999 július 15-én a H. J. Heinz Co. eladta a gyárat a kanadai KCE-nek. A megállapodás alapján a KCE vállalta azt is, hogy tovább működteti a gyárat. A szakszervezet szerint azonban az új tulajdonos nem tartotta be a szerződés feltételeit, ezért bírósághoz fordult. Az Ipar-kamarai Választott Bíróság 2002. február 12-én a KCE javára döntött, amire válaszlépésként március 5-én kétszáz konzervgyári dolgozó vonult az utcára tiltakozásként a bírósági részítélet ellen. A fellebbezés benyújtása után július 4-én a Fővárosi Bíróság érvénytelenítette a Választott Bíróság részítéletét. A tulajdonjog továbbra is vitás, a termelés viszont azóta is folyik.

Az ágazatban bekövetkező változások a termékszerkezet átalakulásában is nyomon követhetők. Az 1998-as mélypontot megelőző időszakban a savanyúságok (uborka és más

savanyított zöldségek) és a paradicsompüré részesedése a tartósított termékek kiviteléből meghaladta a 40 %-ot. Ez az érték 2000-re 30 %-ra csökkent és a következő években valószínűleg még tovább fog esni. Mindez a keleti piacok szűkülésének köszönhető. A marhahús készítmények esetében is visszaesés tapasztalható, de ennek háttérében többnyire az Európai Unió szigorítások állnak. Csemegekukoricából és zöldborsóból jelentős exportnövekedés következett be, melynek magyarázatául az EU felvevőpiacának bővülése szolgál.

3. ábra. Az exportált tartósított termékek összetételének százalékos megoszlása (az édesített gyümölcslevek kivételével) 1996-ban és 2000-ben (forrás: KSH)

Befejezésül néhány szóban a következőket emelném ki. Néhány vállalatot leszámítva állami mankók hiányában nem igazán életképes az ágazat. Az állami beavatkozás szükségességét nemcsak a feldolgozók irányába érzem időszerűnek, hanem a termelőkébe is, hiszen egymásra utaltságuk, melyről néhányan nem vesznek tudomást, mindig is fontos tényező lesz.